

АНАЛІЗ ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

ANALYSIS OF EXPERIENCE OF ORGANIZATION OF DISTANCE EDUCATION WITH APPLICANTS OF SPECIAL EDUCATION

У зв'язку з розповсюдженням пандемії COVID-19 і переведенням здобувачів на дистанційне навчання заклади вищої освіти стикнулися з певними потребами, аналізу яких присвячено дослідження. Зокрема, визначено, що бракує досліджень застосування дистанційного навчання зі студентами спеціальної освіти. Проаналізовано принципи дистанційного навчання: гуманістичності навчання; пріоритетності педагогічного підходу при проектуванні освітнього процесу, відповідності змісту освіти нормативним вимогам; доцільності застосування сучасних інформаційних технологій; адекватності моделі дистанційного навчання технічним можливостям університету й студентів; мобільності навчання. Для вивчення складнощів дистанційного навчання розроблено анкету, яка складалася з 20 питань і базувалася на функціях освітнього процесу: освітній, розвивальній, виховній, комунікативній. В анкетуванні взяли участь 52 здобувачі всіх курсів першого рівня вищої освіти, що навчаються на освітній програмі «Спеціальна освіта». Здобувачі спеціальності 016 «Спеціальна освіта», аналізуючи функції освітнього процесу, зазначили, що, по-перше, у них були складнощі з інтернет-зв'язком, але завжди була можливість отримати матеріали освітніх компонентів у зручному для них форматі, по-друге, урахувавши специфіку спеціальності 016 «Спеціальна освіта», дуже важливими є відвідування освітніх закладів для дітей з особливими освітніми потребами, який на період дистанційного навчання не є можливим, по-третє, не всім здобувачам цікавими є навчальні та виховні заходи, що проводяться дистанційно, по-четверте, більшість, а саме 65% здобувачів, зазначили неможливість замінити он-лайн спілкування безпосередньою взаємодією з викладачем та одногрупниками оф-лайн. Перспективою подальшого дослідження є ґрунтовне вивчення проблем, із якими стикаються не лише здобувачі, а й викладачі, і розробка програми заходів, спрямованих на їх усунення.

Ключові слова: освітній процес, дистанційне навчання, здобувачі, функції освітнього процесу, анкетування, спеціальна освіта.

Due to the spread of the COVID-19 pandemic and the transfer of students to distance learning, higher education institutions faced certain needs, to the analysis of which this study is devoted. In particular, it is determined that there is a lack of research on the use of distance learning with students of special education. The methodological foundations of distance learning, are analyzed in particular the principles: humanistic of education; a priority of the pedagogical approach while projecting an educational process, compliance of the educational content with regulatory requirements; the appropriateness of using modern information technologies; the adequacy of the distance learning model to the technical capabilities of the university and students; learning mobility. To study the complexities of distance learning, a questionnaire was developed, which consisted of 20 questions and was based on the functions of the educational process: educational, developmental, educative and communicative ones. The questionnaire was attended by 52 applicants of all courses of the first level of higher education who are studying at the "Special Education" educational program. Students of 016 Special education specialty, while analyzing the functions of the educational process noted that, firstly, they had difficulties with the Internet connection, whereas there was always an opportunity to get materials of educational components in a format convenient for them, secondly, given the particularity of specialty 016 Special education, it is very important to visit educational institutions for children with special educational needs, which has been possible for the period of distance learning. Thirdly, not all applicants are interested in educational and educative activities which are conducted remotely, fourthly, the vast majority of applicants namely 65%, noted the inability to replace online communication with direct interaction with the teacher and classmates offline. The prospect of further development is a thorough study of the problems faced not only by applicants, but also by teachers and the development of a program of measures aimed at eliminating them.

Key words: educational process, distance learning, students, functions of educational process, questionnaire, special education.

УДК 378.018.43: 376]:001.82 (045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-1.11>

Проскурняк О.І.,

докт. психол. наук,
завідувач кафедри корекційної освіти
та спеціальної психології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради

Яцинік А.В.,

канд. пед. наук,
викладач кафедри корекційної освіти
та спеціальної психології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Сьогодення висуває перед системою освіти всього світу й України зокрема нові вимоги до організації освітнього процесу, насамперед із необхідністю її відповідності умовам, у яких опинилося суспільство у 2020 році. Дистанційне навчання не є новим у світі, але пандемія COVID-19 змусила заклади освіти всіх ланок швидко переорієнтуватися на опанування методики викладання он-лайн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження ґрунтується на визначенні поняття «дистанційне навчання», яке пропонується розуміти як технологію, що має принципи відкритого навчання, базується на використанні комп'ютерних навчальних програм різного призначення та має на меті створення інформаційного освітнього середовища для надання навчального матеріалу й організації спілкування засобами сучасних комунікацій [4].

Звичайно, певні заклади вищої освіти вже мали досвід дистанційного навчання, наприклад, Луганський національний університет імені Т.Г. Шевченка та інші заклади, які у 2014 році були переміщені з тимчасово окупованих територій Луганської й Донецької областей. За цей час здійснені певні наукові дослідження стосовно особливостей дистанційного навчання. Зокрема, дослідження Ю. Біляй [1] (Київ, 2018) з методичної системи підготовки майбутніх учителів математики та інформатики до використання технологій дистанційного навчання; О. Хари [7] (Київ, 2010) – дистанційне навчання математики абітурієнтів; К. Колос [4] – про систему Moodle як засобу розвитку предметних компетентностей учителів інформатики (Київ, 2012); О. Гнедкової [3] – дослідження присвячено визначенню педагогічних умов формування контролю фахових знань майбутніх учителів іноземних мов у процесі дистанційного навчання. Також цікавим є дослідження О. Воронкіна [2] (Старобільськ, 2016) з історичного аспекту розвитку дистанційного навчання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак наукових доробок з організації дистанційного навчання зі здобувачами спеціальності 016 «Спеціальна освіта», на жаль, сьогодні бракує.

Мета статті. Нашу увагу сконцентровано на меті дослідження – проаналізувати практичний досвід організації дистанційного навчання здобувачами першого освітнього рівня спеціальності 016 «Спеціальна освіта» й розробити пропозиції щодо усунення складнощів.

Методологія і методи. Зауважимо, що організацію дистанційного навчання розпочато в Харківській гуманітарно-педагогічній академії, відповідно до Розпорядження Міністерства освіти і науки України, у другій половині березня 2020 року. Навчальний 2019–2020 рік завершено дистанційно. Отже, минуло достатньо часу, щоб визначити та проаналізувати особливості організації освітнього процесу дистанційно.

Аналізуючи дослідження учених (К. Колос [4], О. Павленко [5], Т. Ревенко [6] та ін.), можна дійти висновку, що організація дистанційного навчання базується на таких принципах:

- гуманістичності навчання, який полягає у створенні максимально сприятливих умов для оволодіння здобувачами знань, умінь, досягнення програмних результатів навчання, опанування обраної професії, розвитку та вияву творчої індивідуальності, високих громадянських, моральних, інтелектуальних якостей, які б забезпечували розвиток особистості;

- пріоритетності педагогічного підходу при проектуванні освітнього процесу, сутність якого полягає в розробленні дидактичних моделей;

- принципі відповідності змісту освіти нормативним вимогам;

- принципі доцільності застосування сучасних інформаційних технологій, який спрямований на підвищення надання якості освітніх послуг;

- принципі адекватності моделі дистанційного навчання технічним можливостям ЗВО й здобувачів;

- принципі мобільності навчання, який дає можливість здобувачам коригувати або доповнювати освітню програму в потрібному напрямі.

Поряд із вивченням принципів дистанційного навчання розглянуто форми й методи його організації. Серед базових форм у ЗВО використовуються лекційні, семінарські, практичні заняття, самостійна робота проходження практики, форми контролю (залік, іспит тощо).

Для вивчення особливостей, складнощів і переваг дистанційного навчання нами розроблено анкету для здобувачів з урахуванням специфіки підготовки зі спеціальності 016. Основні блоки питань розроблено відповідно до структури організації освітнього процесу в закладах вищої освіти [6]. Зокрема, Т. Ревенко проаналізовано складники освітнього процесу в закладах вищої освіти України [6].

Для розробки анкети принциповим для нас були функції освітнього процесу, а саме: освітня, розвивальна, виховна. Звичайно, ці функції є базовими, однак, на наш погляд, не можна поза увагою залишити ще й комунікативну функцію, тому що сфера комунікативної взаємодії між учасниками освітнього процесу є важливою, особливо під час проведення занять дистанційно.

З метою вивчення якості організації освітнього процесу, що відбувався дистанційно, анкетування проведено в першій половині червня 2020 р.

Виклад основного матеріалу. Отже, до анкети включено питання, які відбивали змістову наповненість визначених нами чотирьох блоків. Анкета складалася з 20 питань, які передбачали такі відповіді: так, іноді, ні та відкрита відповідь, де здобувач мав можливість визначити інший варіант відповіді. Наведемо оглядовий зміст питань кожного блоку й проаналізуємо відповіді, які отримані під час дослідження.

Зупинимось на освітній функції. До цього блоку включені питання, спрямовані на вивчення якості надання освітніх послуг, стану задоволеності дистанційного навчання здобувачами, вивчення особливостей оцінки здобувачами різних форм проведення занять: лекційних, семінарських, практичних, навантаження самостійної роботи здобувачів.

Ураховуючи специфіку організації освітнього процесу в Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, а це насамперед надання переваги практики здобувачів у різних закладах освіти (наприклад, на спеціальності 016 «Спеціальна освіта» на першому освітньому (бакалаврському) рівні на практику відведено 30 кредитів), уведено питання з оцінювання організації практики дистанційно.

Наголосимо, що на всі питання пропонувалося три варіанти відповіді й одна додаткова відповідь залишалася відкритою, де здобувачі мали можливість надати власний варіант відповіді.

В анкетуванні взяли участь 52 здобувачі всіх курсів першого рівня вищої освіти, що навчаються на освітній програмі «Спеціальна освіта».

Аналіз відповідей питань першої (освітньої) функції дав можливість констатувати, що 46% здобувачів високо оцінюють організацію дистанційних занять, 30% уважають, що організація занять була на середньому рівні, 24% – на низькому. Серед основних зауважень: 67% здобувачів пов'язують складнощі з інтернет-зв'язком, незручністю роботи на платформах (наприклад, zoom) через обмеженість часу конференції та необхідність підключатися знову; 43% зазначили, що складно було на семінарських і практичних заняттях у зв'язку з тим, що обговорення питань дистанційно було незвично; 98% здобувачів зазначили, що всі матеріали за освітніми компонентами (лекції, теми семінарських практичних тощо) змогли отримати на платформі Class-room, або по електронній пошті від викладача, або в іншій зручній для здобувача формі; водночас 73% опитуваних зазначили, що найбільші складнощі виникли з організацією практики, пояснюючи це тим, що в закладах освіти вони працюють безпосередньо з дітьми з особливими освітніми потребами, можуть оцінити стан розвитку, спрогнозувати реакції дітей і, відповідно до цього, скласти конспект заняття або уроку, практично відпрацювати навички безпосередньо з дітьми під керівництвом викладача та методиста практики, дистанційна ж форма передбачала написання конспектів та аналіз їх як викладачем, так і здобувачами, але, на думку студентів, ефективність оф-лайн проведення є значно вищою. Нижче графічно представлено аналіз блоку анкети з оцінювання організації освітньої функції освітнього процесу, що відбувався дистанційно.

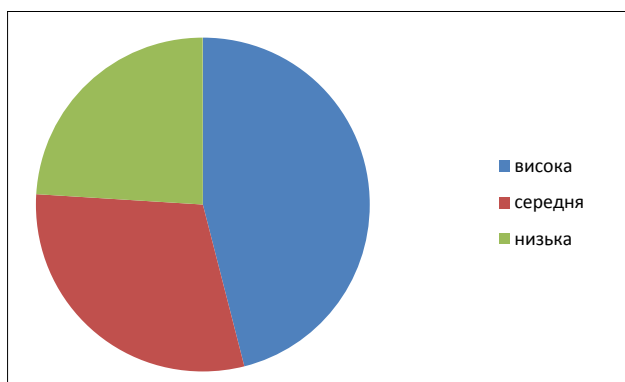

Рис. 1. Оцінка організації освітньої функції освітнього процесу, що відбувався дистанційно, здобувачами спеціальної освіти

Перейдемо до аналізу виховної функції освітнього процесу під час дистанційного навчання. Зазначимо, що виховну функцію ми розглядали в контексті проведення позааудиторної роботи зі здобувачами, а також роботу кураторів груп. До цього блоку анкети включені питання, спрямовані на вивчення стану задоволеності студентів проведенням дистанційних заходів виховної роботи, взаємодії з кураторами, виховних годин на різні теми, взаємодії з викладами з питань визначення виховного складника занять практики. Зазначимо, що 58% респондентів високо оцінили організацію виховної роботи, зокрема відмітили злагоджену роботу всіх викладачів кафедри корекційної освіти та спеціальної психології при проведенні цікавих заходів он-лайн, згуртованість роботи викладачів і здобувачів при плануванні та організації заходів. Однак 22% здобувачів оцінили організацію виховної функції як середню, 20% – як низьку. Серед основних зауважень було те, що дистанційні заходи для них не завжди проходили в цікавому для них форматі, але 81% здобувачів відзначив, що куратори груп були з ними на постійному зв'язку, цікавилися, чи є в здобувачів проблеми (з навчанням, особистісні тощо), і докладали максимум зусиль для їх вирішення. Нижче представлена графічна оцінка здобувачами блоку анкети організації виховної функції освітнього процесу, що відбувався дистанційно.

Проаналізуємо розвивальну функцію освітнього процесу за період дистанційного навчання. У коло питань цього блоку включено аналіз здобувачами програмних результатів навчання відповідно до освітньої програми, наукову роботу, можливість брати участь у конференціях різного рівня, наукову роботу викладачів зі здобувачами, оцінку здобувачами особистісного зростання, оволодіння новими методами в навчанні. Високо оцінили розвивальну функцію дистанційного навчання 62% здобувачів, на середньому рівні – 27%, на низькому – 11%. Здобувачі, зокрема, зазначили,

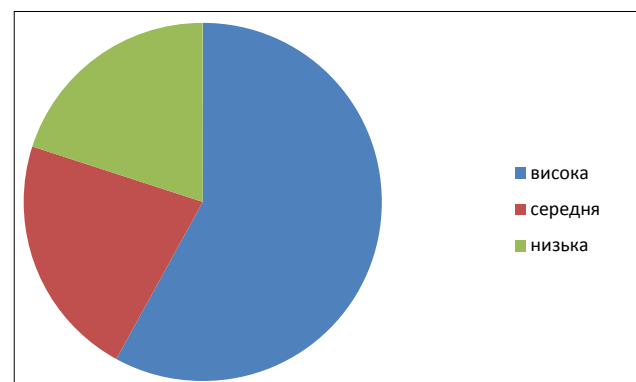

Рис. 2. Оцінка організації виховної функції освітнього процесу, що відбувався дистанційно, здобувачами спеціальної освіти

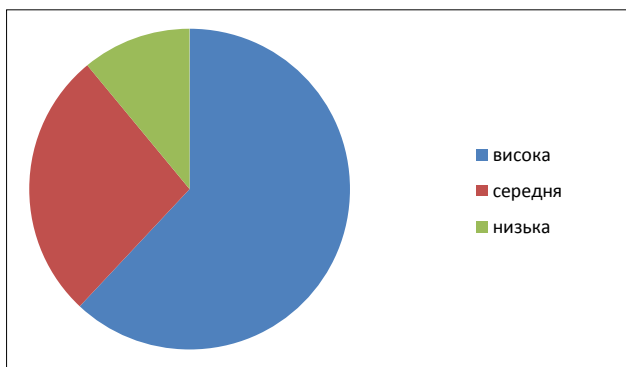

Рис. 3. Оцінка організації розвивальної функції освітнього процесу, що відбувався дистанційно, здобувачами спеціальної освіти

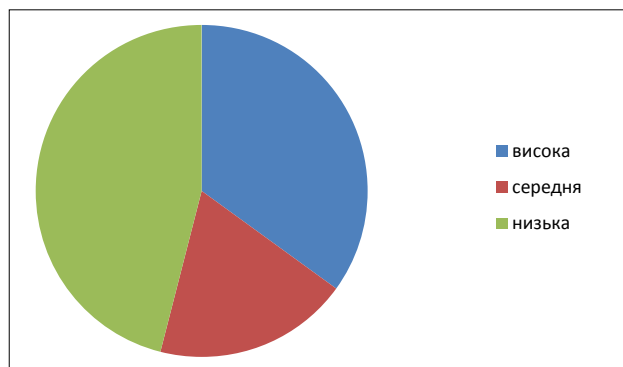

Рис. 4. Оцінка організації розвивальної функції освітнього процесу, що відбувався дистанційно, здобувачами спеціальної освіти

що опанували навички дистанційно навчатися, брати участь у конференціях, і відзначили, що це є позитивним досвідом у плані розвитку.

Нижче графічно наведено стан оцінки здобувачами спеціальної освіти розвивальної функції освітнього процесу за час дистанційного навчання.

Особливу увагу ми приділили аналізу комунікативної функції під час дистанційного навчання. У цьому блоці анкети згуртовані питання з особливостей комунікативної взаємодії між викладачами, здобувачами, можливість спілкуватися дистанційно, оцінювався стан задоволеності від спілкування дистанційно. Саме в цьому блоці на відкриті питання здобувачі ґрунтовно намагалися описати проблеми, з якими вони стикалися, складнощі. Серед основних скарг відзначено здобувачами, що ніяке он-лайн спілкування не змогло їм замінити «живе», що оф-лайн заняття проходять набагато цікавіше, тому що викладачі частіше наводять приклади зі своєї практики, вони бачать зацікавленість студентів певним питанням і намагаються розкрити його ширше, відповідають на додаткові питання. Також здобувачами наголошено, що їм дуже бракувало міжособистісного спілкування з одногрупниками, сумісного проведення часу. Так, високий рівень задоволеності комунікативною функцією освітнього процесу під час дистанційного навчання зафіксовано в 35%, середній – у 19%, низький – у 46%. Ці дані нижче представлені на графіку.

Висновки. Отже, вищевикладене дало нам змогу дійти таких висновків.

Здобувачі спеціальності 016 «Спеціальна освіта», аналізуючи функції освітнього процесу, зазначили, що, по-перше, у них були складнощі з інтернет-зв'язком, але завжди була можливість отримати матеріали освітніх компонентів у зручному для них форматі, по-друге, урахувавши специфіку спеціальності 016 «Спеціальна освіта», дуже важливими є відвідування освітніх закладів для дітей з особливими освітніми потребами, який на період дистанційного навчання не є можливим, по-третє, не всім здобувачам цікавими є навчальні

та виховні заходи, що проводяться дистанційно, по-четверте, більшість, а саме 65%, здобувачів відзначила неможливість замінити он-лайн спілкування безпосередньою взаємодією з викладачем та одногрупниками оф-лайн.

З метою покращення надання освітніх послуг дистанційно вважаємо доцільними такі заходи:

1. Стимулювання міжособистісної взаємодії між викладачами та здобувачами. Комунікативна взаємодія, на наш погляд, є важливим чинником розвитку пізнавальної мотивації. При цьому необхідно враховувати індивідуально-психологічні особливості здобувачів: комусь легше спілкуватися з викладачами в письмовій формі, інші потребують аудіовізуального контакту.

2. Активізація співпраці здобувачів між собою. Маємо на увазі, що сумісне виконання завдань, проектів, аналіз конспектів занять, що готують здобувачі для дітей з особливими освітніми потребами, збільшує захопленість навчанням, викликає зацікавленість, сприяє згуртованості студентів.

3. Використання активних засобів навчання, що включають три компоненти: програмні засоби, навчальні матеріали й бесіди в реальному масштабі часу. Нині сучасні засоби комунікації можуть їх підтримувати.

4. Організація швидкого зворотного зв'язку. Викладачі, які перевантажені надходженням великої кількості виконаних завдань здобувачами різних груп, не завжди швидко реагують на звернення здобувачів, оцінювання якості виконання роботи займає певний час. Отже, викладачам варто визначати зі здобувачами чіткі терміни виконання завдання та їх оцінювання, виділяти окремий час для спілкування з приводу оцінки якості виконаного завдання здобувачем.

5. Ефективне використання часу. Це є актуальним питанням для здобувачів і викладачів, тому що існують проблеми з організацією часу. Консультації з пріоритету виконання певних завдань, уміння планувати свій робочий (навчальний) день є запорукою успішності засвоєння знань при дистанційній формі навчання.

6. Стимулювання мотивації до навчання. Викладачу необхідно активізувати мотивацію студентів до активності в дистанційному навчанні через розкриття переваг нових засобів телекомунікацій, виявляти прогалини в пізнавальній активності та здійснювати заходи щодо її усунення, нівелювання в здобувачів.

7. Урахування здібностей, особливостей вищих психічних функцій кожного здобувача, що допоможе урізноманітнити й індивідуалізувати освітній процес, збагатити його новими засобами, використовувати нові технологічні ресурси.

Перспективи подальшого дослідження. У зв'язку з тим що ситуація з пандемією змушує освітні заклади працювати й надалі дистанційно, перспективою подальшого розвитку є ґрунтовне вивчення проблем, із якими стикаються не лише здобувачі, а й викладачі, і розроблення програми заходів, спрямованих на їх усунення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Біляй Ю. Методична система підготовки майбутніх учителів математики та інформатики до використання технологій дистанційного навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (інформатика)». Київ, 2018. 22 с.
2. Воронкін О. Тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій навчання студентів вищих навчальних закладів України (друга половина XX – початок XXI століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.10 «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті». Старобільськ, 2016. 22 с.
3. Гнедкова О. Педагогічні умови формування контролю фахових знань майбутніх учителів іноземних мов у процесі дистанційного навчання 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Херсон, 2017. 20 с.
4. Колос К. Система Moodle як засіб розвитку предметних компетентностей учителів інформатики в умовах дистанційної післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.10 «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті». Київ, 2012. 21 с.
5. Павленко О. Використання дистанційного навчання в вищих навчальних закладах. URL: http://novyn.kpi.ua/2007-3-2/16_Pavlenko.pdf.
6. Ревенко Т. Сутність та основні складники освітнього процесу у закладах вищої освіти України. *The Development of Public Administration System in Ukraine*. URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018-3/doc/1/1_6.pdf.
7. Хара О. Дистанційне навчання математики абітурієнтів у системі довузівської підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання математики». Київ, 2010. 20 с.